

Срђан Вучинић

СА СИЛОМ НЕМЕРЉИВОМ

Читајући песму „Ernestine Hoff“ Борислава Радовића

Да наше општење са загробним, оностраним силама није тек привилегија спиритизма и окултизма, да оно може происходити и из неког несвакидашњег али ипак објашњивог и конкретног човековог доживљаја и искуства – истина је коју смо често склони предати забораву. Свакако, ретка су дела, чак и у оквирима светског песништва, од XII плоче *Eiā o Giliāmешу* или XI певања Хомерове *Одисеје*, па до Рилкеових *Девинских елеџија* или *Сонета њосвећених Орфеју* – која овај однос између „Горњег“ и „Доњег света“ успевају да нам прикажу у свој његовој динамици, отворености и недовршивости. Зато овде, на почетку, наводим у целини текст Радовићеве песме:

ERNESTINE HOFF

*За једно име, њрочииано на немачкој њарџели
Новој њробља, у збеју за бомбардовања Београда
6. аџрила 1941.*

Суво крџка празна џуштура;
од маховине је под ноктима зелено,
од пуџа учим твоју игру, скривалице.
Леџао сам уз твој камен,
а он на мојој априлској земљи.
Дуго је требало да дим пређе у вече.

Нисам те ни видео ни заборавио.
Ти ниси хајала за гвоздене орлове
што би звиждали, понирући,
колико ни за коренову длаку
која се пушта, месечарка, према теби.
Али ето, увек кад зазелени,
ижђикала тргне ме влат: сети ме силе
што је одоздо држала све конце
и прибила ме да дишем у тле.

Нисам те ни заборавио ни видео.
А све време се хранимо на једна уста
и казује нас исти језик.

На стихове, као и на уводну посвету наведене песме много касније надовезаће се и један опис из Радовићеве, по свему особене књиге прозних, дневничких записа *Неке ствари*. Реч је о почетку првог дела најдуже, четрнаестоделне забелешке „Човек у рату“, посвећене доживљају свакодневице у данима НАТО-бомбардовања Србије 1999. У том запису песник се, ишчекујући на својој тераси почетак првог мартовског напада из ваздуха, присећа детињства и шестоаприлског јутра 1941. следећим описом: „У затишју између два налета авиона, поворке становника сливале су се према Новом гробљу: живи су потражили уточиште међу мртвима, па смо тако моја мајка и ја доспели на немачку парцелу тога гробља, најбезбедније место, рекоше, које се могло замислити у том тренутку. Тек што се придошлице размилеше око гробова, сирене су поново заурлале и бомбардовање се наставило. ‘Штуке’ су понирале и завијале, митраљези ‘штоповали’, а рески прасак бомби пресецао је дах. Било је ту негде и војске у близини; неки коњи, преплашени или озлеђени, непрестано су њиштали иза гробљанског зида, па су се пред сумрак и они утишали. Пристизало је вече: мајка ме је огрнула неким ћебетом, седео сам уз млаку и храпаву плочу на којој је писало Ernestine Hoff; тукло ми је у слепоочницама док су ми капци падали...“¹

Наведени цитат помаже нам да употпунимо стварни, аутобиографски контекст песме, па и њену посвету на самом

¹ Песма као и прозни запис цитирани су према: Борислав Радовић: *Песме и Неке ствари* (Чигоја, Београд, 2016). Редакцију овог издања својих дела аутор је сматрао меродавном и коначном.

почетку (*За једно име, ирочићано на немачкој парцели Новог гробља...*). Описани догађај без сумње има место повлашћеног сећања, ратне трауме из детињства која наставља да живи и у одраслом бићу песника. Али, пробајмо да удвереченице изложимо „заплет“ ове песме, који би могао бити и сиже неке узбудљиве приповетке, кратког играног филма или ТВ-драме. Тог шестоаприлског јутра бомбардовања Београда, шестогодишњи дечак заједно са мајком која га води, тражи уточиште од немачких бомби на, како многи верују, најсигурнијем месту, немачкој парцели Новог гробља. Једно непознато женско име, прочитано на надгробној плочи, у блиском сусрету са смрћу дечак ће доживети као оличење скривене силе која и његовом судбином управља... Оно што нам овако препричани сажетак песме сигурно не може до краја пренети јесте метафизички доживљај детета, неки вид епифаније, просветљења које га у трену затиче и преобликује.

Већина од нас у детињству има неку своју, личну „религију“, неко веровање у натприродно и невидљиво у којем су инфантилни анимизам и тотемизам измешани и стопљени са обрисима монотеизма, усвојеним наслеђем и процесом одгоја. Та и таква детиња „религија“ са посебним интензитетом пројављује се у кризним, трауматичним тренуцима, у граничним ситуацијама егзистенције. Но песма „Ernestine Hoff“ окончава се једном неочекиваном консеквенцом свега наведеног. Оно што је у почетку било рационално засновано уверење о најсигурнијем месту у дану шестоаприлске катаклизме, и што у одсудним тренуцима прераста у детињи доживљај веровања у загонетно упокојено биће, те свемоћног духа скривеног иза надгробне плоче – у завршним стиховима постаће свепрожимајући осећај, готово филозофско уверење песничког субјекта. (Треба додати да су у „Ernestine Hoff“, као у ретко којој од Радовићевих песама, песнички субјект и личност песника готово неразлучиви.)

Наравно, чињеница је да су наши, често незнани преци, волшебено уписани у нама, као што ћемо и ми, на неки непредвидив начин бити уписани у примерцима анонимног потомства. О томе данас више нема дилеме, о томе сведочи генетика. Али прави песник одлази значајан корак даље у односу на науку,

практикујући и продубљујући свој „продор у ирационално“.² Гроб незане женске особе страног имена и туђе крви, завојевачког народа и вере, за њега се преображава у место новог рођења. Она, која је „одоздо држала све конце“ постаје његова друга хранитељка, чуварка, персонификована свемогућа сила; а њен тавни Доњи свет открива нам се као непресушни извор живота, што увек изнова „зазелени“, ижђикља, набуја.

Веровања о Доњем свету мртвих предака као невидљивој сили која посредно управља и светом живих, те обреди једења и пијења, једнако као и чинови обраћања и казивања путем којих, ритуално и симболички, то подземно царство пребива и партиципира у људској свакодневици – важан су део претхришћанских култова индоевропских народа, касније асимилованих и у хришћанским обредима. С те стране гледано, ни она *сила* споменута у „Ernestine Hoff“, сила „што је одоздо држала све конце“, па ни завршни стихови песме („А све време се хранимо на једна уста/ и казује нас исти језик.“) не представљају нешто садржински ново или другачије у контексту свеопште повести веровања и религијских идеја. Но, архетипска снага Радовићевих стихова извире на супротном полу: из незаменљивог и непоновљивог, конкретног личног искуства, те живог, чулима посредованог открочења нечега што је за већину тек мутни наговештај и слутња, или пак штура и неупитна етнолошка и антрополошка чињеница. Тек кроз преплитање и међусобно дозивање минулог садашњег, прошлог и трајног садашњег времена, као и кроз сагласје различитих интонација (од оних које одликују обраћање, зазивање или дечју игру, па до филозофско-медитативне у завршним стиховима) – наслућује се сила, невидљива и немерљива, са којом биће песника доспева у својеврсну осмозу. Ова осмоза, чија је јединствена егзистенцијална лозинка садржана у зачудном имену и наслову „Ernestine Hoff“ – може бити подстицај за свакога од нас да властито општење са Доњим светом призове и оживи са новим интензитетом и упитаношћу, са неслућеним безданом у себи. Узгред, када већ спомињемо *бездан*, пада ми на ум како је наш песник овде вођен интуицијом веома блиском оној која је три и по века раније водила Јакоба Бемеа: *нишија* је дубље и првобитније од *нечеја*, док је тама дубља, елементарнија

² Као упола иронична фигура за песништво, „продор у ирационално“ припада шаљиво интонираној Радовићевој песми „Провансалске сличице“, која у изборима његове поезије, па и у овом коначном, увек непосредно претходи „Ernestine Hoff“.

од светлости, тврди немачки мистичар и теозоф. Једино тама омогућује и светлости да буде, као што у основи свег бића лежи ништа које је неутемељена, бездана слобода. Тек минули, понорно скривени и невидиљиви ареал Доњег света у „Ernestine Hoff“ омогућује нескривеност живота, то непрекинуто бујање, обнављање, храњење и казивање.

Остало је ћутање... Тражећи у свом кратком есеју „Поезија и неизрециво“ најбоље одређење неизрецивог у песничком делу, Борислав Радовић, вођен једним Валеријевим запажањем, примећује како би неизрециво морало бити садржано у самом уметничком изразу, „да је оно штавише и циљ песничког и књижевног поступка“. Јер, према Валерију, управо књижевност настоји да посредством речи оствари „стање у којем недостају речи“. Стање у којем речи недостају остварено је без сумње посредством 18 стихова песме „Ernestine Hoff“ – тако да на крају једино остаје отворено питање смисла и сврхе самог тумачења и тумача овакве језичке уметничке творевине.